

ТРЕНІНГОВІ ЗАНЯТТЯ ЯК ВАЖЛИВА УМОВА ФОРМУВАННЯ В МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УМІНЬ ПРОФЕСІЙНОЇ САМООРГАНІЗАЦІЇ

У статті розглядаються питання застосування тренінгових занять під час вивчення дисциплін педагогічного циклу з метою формування в майбутніх учителів умінь професійної самоорганізації.

Ключові слова: тренінг, уміння професійної самоорганізації, педагогічна підготовка.

В статье рассматриваются вопросы использования тренинговых занятий в процессе изучения дисциплин педагогического цикла с целью формирования у будущих учителей умений профессиональной самоорганизации.

Ключевые слова: тренинг, умения профессиональной самоорганизации, педагогическая подготовка.

The article deals with the problem of personal future teachers' development, the skills of their professional self-organizing and the training-classes as the effective means of their formation.

Key words: the training-lessons, the skills of professional self-organizing, pedagogical preparation.

На сучасному етапі розвитку суспільства у багатьох розвинених країнах освіта стала одним з важливих елементів соціальної інфраструктури. Це зумовило зростання ролі вищої освіти у вирішенні цілого спектру проблем, пов'язаних із покращенням життєдіяльності окремої людини й подальшим розвитком усього людства.

Для сучасної системи вищої освіти сьогодні як ніколи важливою є проблема якісної підготовки фахівців, оскільки наявність диплома не завжди забезпечує високий рівень професіоналізму. Інноваційний характер підходів до розв'язання цієї проблеми неухильно супроводжується появою цілої низки ініціованих і нововведень, які сприяють позитивним змінам у якості підготовки майбутніх фахівців.

Однією з важливих умов розвитку професіоналізму в будь-якій сфері діяльності є формування в майбутнього спеціаліста вмінь професійної самоорганізації, до комплексу яких належать уміння цілепокладання, планування, уміння організації діяльності та її регулювання, уміння контролю та оцінки її результатів.

Дослідженням питань розвитку самоорганізації особистості в процесі навчання в середній та вищій школі займалися М. Аверін, С. Амірова, Ю. Болотін, К. Варшавський, В. Донцов, М. Мурачковський, Т. Новаченко, М. Піскунов та інші. Значний потенціал у розвитку умінь професійної самоорганізації майбутніх учителів має педагогічна підготовка, особливості організації якої висвітлено у працях О. Абдулліної, І. Зязюна, Л. Кондрашової, В. Семиченко та інших.

Мета статті полягає в дослідженні особливостей використання тренінгових занять у педагогічній підготовці майбутніх учителів з метою формування в них умінь професійної самоорганізації.

Використання тренінгів під час вивчення педагогічних дисциплін дозволяє кожному студенту самореалізуватися як творчій особистості, максимально виявити активність, психологічну неповторність (своєрідність), сприяє формуванню професійної компетентності та готовності до творчого виконання професійних функцій [5, с. 85].

Використання тренінгових занять (насамперед, тренінгів самоорганізації) з невеликою групою студентів має величезний потенціал для формування та розвитку кожної групи умінь професійної самоорганізації: уміння цілепокладання, планування, організації та регулювання діяльності, уміння контролю та оцінки її результатів. Особливе значення у формуванні умінь професійної самоорганізації з використанням тренінгових технологій мають заняття факультативу «Основи професійної самоорганізації майбутнього вчителя», зміст якого наведено в табл. 1.

Тематика занять факультативного курсу «Основи професійної самоорганізації майбутнього вчителя»

Таблиця 1

№	Теми занять	Форма проведення		
		лекції	семінари	сам. роб.
1.	Особливості і параметри факультативного курсу «Основи професійної самоорганізації майбутнього вчителя»	2		2
2.	Професійна самоорганізація та її роль у педагогічній діяльності		2	4
3.	Чітко визначена мета діяльності – умова її ефективності		2	2
4.	Конкретний результат – підсумок цілеспрямованої діяльності		2	4
5.	Призначення та роль планування навчальної та професійної діяльності		2	2
6.	Короткотермінове планування в професійній діяльності вчителя		2	2
7.	Планування бюджету часу майбутнім учителем		2	4

8.	Внутрішні ресурси особистості майбутнього вчителя	2		2
9.	Інформаційний менеджмент у роботі вчителя		4	4
10.	Організація часу студентами педагогічного університету		2	2
11.	Організація майбутніми вчителями власного робочого простору		2	2
12.	Гігієна розумової праці майбутніх учителів	2		2
13.	Емоційна саморегуляція як умова успіху в професійній діяльності		2	2
14.	Спілкування в педагогічній діяльності		2	2
15.	Об'єктивна оцінка ефективності діяльності – результат її систематичного аналізу		2	4
16.	Підсумкове заняття. Захист проектів		2	
Усього 72 год., в т. ч.:		6	26	40

Аналіз сучасної психолого-педагогічної літератури дозволяє зробити висновок, що тренінгові технології розглядаються переважно як особлива сфера прикладної психології. У педагогіці термін «тренінг» вживається для визначення різноманітних форм групової роботи учнів (студентів).

У нашому дослідженні тренінг розглядається як важлива умова організації педагогічної підготовки майбутніх учителів, спрямованої на оволодіння ними вміннями професійної самоорганізації з метою подальшого особистісного та професійного розвитку. Відповідно до цього тренінгові технології розуміємо як використання активних групових методів навчально-виховної роботи з метою розв'язання завдань щодо розвитку та вдосконалення якостей студентів, необхідних для покращення їх побуту та підвищення ефективності професійної діяльності. При цьому, як зазначає Т. Зайцева, тренінговий вплив спрямовується на досягнення позитивних змін учасників, підвищення рівня їх «конгруентності» із собою та навколишнім світом [4, с. 9].

У зв'язку з цією особливістю тренінгових занять цікавим є тлумачення, запропоноване Ю. Ємельяновим: «Термін «тренінг» повинен використовуватися не для визначення методів навчання, а для називання методів розвитку здібностей до навчання або оволодінню будь-яким складним видом діяльності, зокрема спілкуванням» [2, с. 9].

Ураховуючи наведені вище особливості тренінгів, ми вважаємо, що тренінг самоорганізації можна розглядати як інструментальну опосередковану діяльність, що дозволяє майбутнім учителям у ході застосування активних групових методів навчально-виховної роботи використовувати такі прийоми, які забезпечують учасникам тренінгу оволодіння своєю поведінкою, і тим самим підвищення ефективності власної діяльності.

На нашу думку, саме тренінгові заняття забезпечують найповнішу реалізацію особистісно зорієнтованого підходу у формуванні в майбутніх учителів умінь професійної самоорганізації в процесі педагогічної підготовки. Це пояснюється тим, що тренінги самоорганізації спрямовані на особистість самого учасника, на постійне відстеження його внутрішніх трансформацій, що дозволяє розраховувати на повноцінний ефект педагогічного впливу.

Використання тренінгових занять у процесі педагогічної підготовки майбутніх учителів сприяє розвитку в них навичок самопізнання, саморозуміння, рефлексії, зміненому ставленню до себе та інших, виробленню навичок саморегуляції, самоконтролю та самоаналізу, вдосконаленню емоційної гнучкості. Розвиток усіх цих якостей самоорганізованості особистості сприяє покращенню соціальної адаптації студентів молодших курсів – до умов навчання в університеті, а старшокурсників – до умов самостійної педагогічної діяльності. Отже, тренінги самоорганізації сприяють не лише особистісному розвитку студентів, але й спрямовані на вирішення питань підвищення успішності навчання в університеті та ефективності самостійної педагогічної праці в майбутньому.

Результативність використання тренінгових занять у процесі формування в майбутніх учителів умінь професійної самоорганізації пояснюється тим, що, по-перше, на тренінгах відбувається мобілізація внутрішнього потенціалу кожного студента, розширення кола його можливостей, необхідних для вчительської діяльності. Це підтверджують слова Н. Цзена та Ю. Пахомова: «Робота з психотехнічними вправами – гарний стимул включення психічних резервів, які ще не використані. Заняття полегшують обмін досвідом, дають змогу по-новому подивитися на багато проблем, допомагають побачити свою діяльність у більш широкому культурному контексті [8, с. 40].

По-друге, важливість тренінгів у формуванні умінь професійної самоорганізації пояснюється тим, що оволодіння

студентами значною групою професійних умінь відбувається в процесі «прогривання» певних ситуацій. Саме так звані «ситуації включення» [9], які потребують від студентів аналізу обставин, проектування дій і відносин, прийняття певного рішення, сприяють формуванню таких якостей особистості, як здатність практично діяти, приймати нестандартні рішення та нести за них відповідальність, бути здатним до індивідуального розвитку та самовдосконалення тощо. При цьому дуже важливою умовою є встановлення позитивного емоційного клімату в групі та посилення зворотнього зв'язку між викладачем та студентами.

Важливим компонентом їх взаємодії є оптимістична морально-психологічна підтримка з боку викладачів, створення для кожного студента ситуації успіху на шляху його професійного становлення. У зв'язку з цим одним із основних правил роботи з майбутніми вчителями на тренінгах самоорганізації є формування в них настанови на «порівняння себе не з сяючою вершиною

очікуваних результатів умінь, а порівняння з собою – учорашнім. Якщо я сьогодні вмію щось робити хоч трошки краще, ніж учора, – це моя велика перемога, яка стає черговою сходинкою до досконалості» [1, с. 5]. Оволодіння студентами вміннями професійної самоорганізації на тренінгових заняттях в умовах моделювання певних педагогічних ситуацій, дозволяє розглядати тренінг як своєрідний «тренажер», на якому в спеціально створених ситуаціях, що характеризують особливості самостійної педагогічної діяльності вчителя, студенти оволодівають вміннями професійної самоорганізації та вдосконалюють інші професійно необхідні знання та уміння.

Робота в невеликій групі дозволяє на тренінгових заняттях максимально використовувати можливості кожного учасника, що сприяє підвищенню інтенсивності та стійкості позитивних змін, що виникають у студентів у процесі занять.

Дуже влучно, на наш погляд, значущість групового методу роботи на тренінгах підкреслюють Ю. Жуков, Л. Петровська, П. Растянников: «важливим моментом процесу формування умінь є мисленнєве програвання своєї поведінки в різних ситуаціях. Не завжди уявне втілюється в реальність, але ті «поведінкові моделі», які створюються в ньому, можуть актуалізуватися в інших ситуаціях» [3, с. 11].

Використання групового методу роботи на заняттях тренінгу самоорганізації дозволяє досягти відчутних результатів у процесі формування в майбутніх учителів умінь професійної самоорганізації. Т. Зайцева зазначає, що «лекції та інші традиційні методи лише розширюють коло знань, але не зумовлюють зміни в поведінці» [4, с. 15].

Загальновідомо, що будь-які вміння людина набуває лише в процесі активної діяльності. Знання про способи діяльності ще не забезпечують уміння ними користуватися, оскільки означають лише теоретичне оволодіння об'єктом [6, с. 16]. У процесі теоретичної підготовки, за влучним висловом К. Ушинського, «передається думка, яку вивели з досвіду, але не сам досвід» [7, с. 222]. Для того, щоб оволодіти способом діяльності, щоб знання про нього перетворилися в навичку або уміння, потрібно спосіб діяльності реально здійснювати і відповідно набувати досвід його практичної реалізації. У зв'язку з цим залучення студентів до активної індивідуальної та групової діяльності на тренінгах самоорганізації з метою забезпечення тісного взаємозв'язку між теоретичною підготовкою майбутніх учителів і практикою професійної діяльності необхідно розглядати як важливу умову, яка забезпечує позитивний результат у формуванні умінь професійної самоорганізації.

Слід зазначити, що тренінг самоорганізації доцільно проводити відповідно до основних кроків, які робить людина на шляху до власного самовдосконалення. Для кожного з цих кроків ми пропонуємо назву-девіз, яка втілює в собі основний зміст роботи на кожному етапі: 1. Пізнай себе! Знайди себе! (вивчення власних психологічних особливостей та самовизначення). 2. Зроби себе сам! Навчи себе навчатися! (самовиховання та самоосвіта). 3. Управляй собою! (саморегуляція). 4. Реалізуй себе! (самореалізація).

Ці кроки-етапи можна використовувати як загальну програму для курсу тренінгу самоорганізації, так і розглядати в якості основних напрямків роботи на кожному тренінговому занятті.

Значущість використання тренінгів у формуванні в майбутніх учителів умінь професійної самоорганізації в процесі педагогічної підготовки зумовлюється тим, що ділові ігри, групові дискусії, різноманітні модифікації «мозкового штурму», «конференції ідей», метод розв'язання педагогічних завдань та аналізу практичних ситуацій, які є основними формами тренінгу самоорганізації, сприяють формуванню у студентів позитивної мотивації до подальшої діяльності щодо оволодіння вміннями професійної самоорганізації.

Тренінги самоорганізації, надаючи кожному студенту широкі можливості самопізнання з метою подальшого самовдосконалення, допомагають майбутнім учителям побачити реальну перспективу власного професійного зростання, роль умінь самоорганізації в цьому процесі. Ситуації успіху, які створюються на тренінгових заняттях, доброзичлива атмосфера, емоційна підтримка з боку викладача та учасників тренінгу сприяють формуванню у студентів позитивної мотивації до професійного саморозвитку, настанови на професійне самовиховання і самоорганізацію навчальної та професійної діяльності, прагнення до професійного зростання і самовдосконалення.

Отже, ґрунтуючись на твердженні, що якість результату істотно залежить від якості процесу, ми вважаємо, що використання тренінгів самоорганізації в педагогічній підготовці майбутніх учителів є однією з важливих умов підвищення результативності роботи з формування у студентів умінь професійної самоорганізації.

Література

1. **Антончук С.** Таємниці успіхів учнів та інструкторів «Української школи ейдетики» / С. Антончук // Психолог. – 2007. – №25–27. – С. 4–6.
2. **Емельянов Ю. Н.** Активное социально-психологическое обучение / Ю. Н. Емельянов. – Л. : ЛГУ, 1985. – 166 с.
3. **Жуков Ю. М.** Диагностика и развитие компетентности в общении / Ю. М. Жуков, Л. А. Петровская, П. В. Растянников. – Киров : Энном, 1991. – 142 с.
4. **Зайцева Т. В.** Теория психологического тренинга. Психологический тренинг как инструментальное действие / Т. В. Зайцева. – СПб. : Речь; М. : Смысл, 2002. – 80 с.
5. **Кондрашова Л. В.** Процесс обучения в высшей школе / Л. В. Кондрашова. – Кривой Рог : КПУ, 2000. – 170 с.
6. **Копнин П. В.** Логические основы науки / П. В. Копнин. – К. : Вища школа, 1968. – 501 с.
7. **Ушинский К. Д.** О пользе педагогической литературы /

К. Д. Ушинский // Хрестоматия по истории школы и педагогики в России / сост. и автор введ. очерков С. Ф. Егоров. – [2-е изд., перераб.]. – М. : Просвещение, 1986. – С. 220–232. **8. Цзен Н. В.** Психотренинг: игры и упражнения / Н. В. Цзен, Ю. В. Пахомов. – М. : Класс, 2001. – 272 с. **9. Эльконин Б. Д.** Введение в психологию развития / Б. Д. Эльконин. – М. : Тривола, 1994. – 168 с.